

Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadele Stratejisine İlişkin Bir Değerlendirme**An Evaluation of Türkiye's Strategy to Struggle Against Irregular Migration**İsmail Çataklı¹DOI: [10.59445/ijephss.1464018](https://doi.org/10.59445/ijephss.1464018)

Atf / Cite: Çataklı, İ. (2024). Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele stratejisine ilişkin bir değerlendirme, International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences, 7(3), 153-174, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1464018>

Araştırma Makalesi / Research Article**Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First):** 02.04.2024**Makale Kabul Tarihi / Accepted:** 13.07.2024

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Özet

Bu çalışmada, Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele amacıyla geliştirdiği strateji ve uygulama sonuçları değerlendirilmiştir. Bu çerçevede; Türkiye'de düzensiz göçle mücadele bakımından bütüncül bir strateji geliştirilip etkili şekilde uygulamaya geçirilip geçirilemediği, stratejisinin özgünlüğü, uygulanabilirliği, zayıflıkları, güçlü yönleri ve zorluklarının uygulama sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmesi, düzensiz göçle mücadelede diğer ülkelerden ayrılan örnek nitelikte özgün yönlerin bulunup bulunmadığının araştırılması hedeflenmiştir. Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele amacıyla, kaynağında başlayan ve yine kaynağında biten; düzensiz göçün kaynağında önlenmesi, etkili sınır güvenlik tedbirleri alınması, ülke içinde düzensiz göçle etkili mücadele yürütülmesi ve yakalanan düzensiz göçmenlerin insan haklarına uygun olarak geri gönderilmelerinin sağlanması şeklinde dört ayaklı bir mücadele stratejisini benimsediği anlaşılmaktadır. Geliştirilen stratejinin bütünlük ve kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Bu nitelikler, kaynak ülkeye odaklanması ve bu kapsamda dünya ölçeğinde mukayese durumunda bile öne çıkacak oranda kaynak ayırması, sınırlarında yasa dışı girişleri engellemeye dönük yoğun fiziki ve teknik kapasite geliştirmesi ve faaliyet yürütmesine rağmen uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerinin gereği olarak korumaya muhtaç olanların başvuru yollarını açık tutması, idari gözetime alternatif yükümlülükler geliştirmek yoluyla teknik kapasite yetersizliğinin önüne geçecek çözüm üretmiş olması ve gönüllü geri dönüş mekanizmasının hayata geçirilmesi yoluyla sınır dışına daha insani alternatifler üretmesinin özgün nitelikte olduğu görülmektedir. Öte yandan; Ülke içinde düzensiz göç ile mücadelenin önemli bir ayağını oluşturan ve çekim etkisini kırmak için önem taşıyan kaçak çalışma konusunda istenilen mesafenin alınmadığı, içerde yakalanan düzensiz göçmenler arasında, ülkeye yasal yollardan gelip daha sonra düzensiz göçmen durumuna düşenlerin oranının artmakta olduğundan vize rejiminin değerlendirilmesi de dahil olmak üzere güncel tedbirler alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz Göç, Göçmen Kaçakçılığı, Sınır Dışı, Gönüllü Geri Dönüş.

Abstract

In this study, the strategies developed by Turkey to struggle against irregular migration and the outcomes of their implementation have been evaluated. In this framework, it is aimed to investigate whether Turkey has developed a holistic strategy to struggle against irregular migration and implemented it effectively, to evaluate the uniqueness, applicability, weaknesses, strengths and difficulties of the strategy together with the implementation results, and to investigate whether there are exemplary unique aspects that distinguish Turkey from other countries in the fight against irregular migration. Turkey's strategy to cope with irregular migration is fourfold as such: preventing irregular migration at its source, implementing effective border security measures, coping with irregular migration within the country, and ensuring the humane return of apprehended irregular migrants. The strategy is integrated and inclusive, focusing on source countries and allocating substantial resources, developing extensive capacities to prevent illegal border entries, and keeping application channels open for those needing protection. It addresses technical capacity limitations with alternative obligations to administrative detention and implements a voluntary return mechanism for humane deportation alternatives. On the other hand, it is assessed that the desired distance has not been achieved on illegal working, which constitutes an important pillar of the fight against irregular migration within the country and is important to break the gravitational pull effect, and since the rate of irregular migrants who come to the

¹ Dr. / PhD, İçişleri Bakanlığı / Ministry of Interior, ismailcatakli@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5859-2967.

İsmail ÇATAKLI
Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadele Stratejisine İlişkin Bir Değerlendirme

Vol: 7 Issue: 3
Summer 2024

country legally and then become irregular migrants is increasing among the irregular migrants caught inside the country, it is evaluated that current measures should be taken, including the evaluation of the visa regime.

Keywords: Irregular Migration, Migrant Smuggling, Deportation, Voluntary Return.

1. Giriş

Göç 21. yüzyılda, tüm kıtalarda yaşayan insanları etkileyen dinamik bir olgu olarak uluslararası kuruluşların gündeminde yer almakta ve özellikle seçimler başta olmak üzere siyasi partilerin ve hükümetlerin önemli bir konusu haline gelmektedir.. Ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan yoğun tartışmaların odağında olmakla birlikte coğrafi konumu, tarihi, sosyal ve kültürel sebepler, gelişmişlik gibi faktörler nedeniyle hedef / geçiş ülkesi olan Türkiye de göç gerçeği ile yüzleşmektedir.

Milletler tarih boyunca savaş, kıtlık, kuraklık gibi çeşitli sebeplerle göç etmişlerdir (Mcneill, 1984:3-4). En eski kaynaklarda göç olgusunun varlığı görülebilmekte, inanç sistemlerinde de keskin izlerine rastlanmaktadır. Tarihsel olarak göçler, bazen zorunlu bazen gönüllü olarak gerçekleşmiş, milletlerin yeryüzüne dağılımı, siyasi yapıların ortaya çıkışı ve şekillenmesi, ekonomik ve sosyal yapılar ve ilişkilerin doğuşu ve gelişimine büyük etki etmiştir. Medeniyetlerin doğuşu ve gelişimi göçler sayesinde olmuştur (Karpat, 2015:11).

Günümüzde de göç gerçeği yalnızca Türkiye ve bölgesinde değil, yerkürenin birçok köşesinde etkilerini göstermektedir. 1980'li yıllardan sonra gelir dağılımındaki adaletsizliğin artması, ekonomik krizler, savaşlar, iç karışıklıklar ve günden güne etkisini daha da derinden hissettiren iklim değişikliği iletişim ve seyahat özgürlüğünün de etkisiyle göç hareketliliği ciddi şekilde artmıştır.

Esas bulunulan yerden, varılmak istenen yere hareket (Karpat, 2013:71) şeklinde tanımlanabilen göçün, etki oluşturacak kadar anlamlı bir mesafesinin ve sürekliliğinin olması (Erder, 2006:65), en az altı aylık bir kalıcılık süresinin bulunması gerekmektedir (İçduygu, vd., 1998:91). Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'a göre göç, bir bireyin veya bir grubun ulusal sınır içinde veya ülke sınırlarını geçerek nedeni ve yapısına bakılmaksızın yer değiştirmesiyle oluşan nüfus hareketi olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2022:35-36).

Ekonomik, sosyal, siyasal sebep ve sonuçları itibariyle kaynak, geçiş ve hedef ülkelerdeki derin etkileri nedeniyle bir çok disiplinin ilgilendiği göç olgusu çok farklı şekillerde de sınıflandırılmaktadır.

Türkiye'de göç ile ilgili temel yasal metin olan 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK)'un 3. maddesinde göç, nüfus hareketinin yasal usullere uyularak yapılar yapılmadığını esas alan bir yaklaşımla tanımlanmış, düzenli ve düzensiz göç olarak ikiye ayrılmıştır. (YUKK, 2013) Bu sebeple tanımlar aynı zamanda göçmenlik statülerini ve göçmenlerin haklarını belirlemektedir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesinin BM (UNHCR, IOM vd.) AB (Frontex, vd.) ve Türkiye'den Göç İdaresi Başkanlığı başta olmak üzere ilgili kurumların ve yetkililerin açıkladığı veriler ve literatürden yararlanılmak suretiyle Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün kaynağı, rotası ve hedeflerinin irdelenmesi, Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele bakımından yürüttüğü stratejisi ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede;

- Türkiye'de düzensiz göçle mücadele bakımından bütüncül bir strateji geliştirilip etkili şekilde uygulamaya geçirilip geçirilemediği,
- Düzensiz göçle mücadelede diğer ülkelerden ayrılan örnek nitelikte özgün yönlerin bulunup bulunmadığının araştırılması,
- Türkiye'nin düzensiz göç ile mücadele stratejisinin özgünlüğü, uygulanabilirliği, zayıflıkları, güçlü yönleri ve zorluklarının uygulama sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmesi, bu çerçevede elde edilecek neticelerle bundan sonra yapılacak çalışmalara fayda sağlanması hedeflenmiştir.

Türkiye'de 07.12.2023 tarihi itibariyle 1.111.108 düzenli göçmen ve 3.232.706 geçici koruma altındaki Suriyeli, 2022 yılı sonu itibariyle 33.246 uluslararası koruma başvurusu sahibi yabancı bulunmaktadır. Söz konusu sayılar Türkiye'nin dünyada büyük göç baskısı altında olan ülkelerden biri

olduğunu göstermektedir. Ancak bu çalışmanın kapsamı düzensiz göç ile sınırlı tutulmuş olup Türkiye'de YUKK kapsamında ikamet izni ile kalanlar ile uluslararası koruma kapsamındakiler, geçici koruma altındaki Suriyeliler dahil, sayısal olarak büyük boyutlarda olmaları ve farklı yönleriyle de incelenmesi zarureti dikkate alındığında bu çalışmanın boyutunda değerlendirilmesinin mümkün olamayacağı gerçeği karşısında bu çalışmanın kapsamı dışında tutulması gerekmiştir.

2. Türkiye'de Düzensiz Göç

Türkiye, üç kıtayı birleştirmesinin yanı sıra, gelişmişlik farklarının belirgin olduğu ve güven ortamı bakımından büyük uçurumların bulunduğu coğrafyaların arasında yer almaktadır. Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan da özellikle doğu ve güney hattından ayrıştığı gerçeği de eklendiğinde göç için hem geçiş hem de hedef ülke durumu anlaşılabilir olmakta ve bu sebeplerle Türkiye'ye yönelik göç baskısı son yıllarda artış göstermektedir.

Türkiye'de 2005-2023 (19.04.2023 itibarıyla) 2.339.466 düzensiz göçmen yakalanmış (GİB, 2023a), 2016 yılından 21 Mayıs 2023 tarihine kadar 2.836.775 düzensiz göçmenin Türkiye'ye girişi engellenmiştir (GİB, 2023b). Bu sayılar Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı yoğun düzensiz göç baskısını göstermektedir.

2022 yılında Türkiye'de yakalanan 285.027 düzensiz göçmenin 115.775'i Afganistan, 45.909'u Suriye, 15.367'si Pakistan, 14.270'i Filistin, 13.083'ü Türkmenistan, 7.679'u Bangladeş, 7.553'ü Özbekistan, 7.523'ü Fas, 6.628'i Irak ve 5.849'u İran uyrukludur (GİB, 2023c). Bu veriler Türkiye'ye yönelen göç rotalarını ortaya koymakta olup, istikrarsızlığın devam ettiği Ortadoğu, Asya ve Afrika kökenliler ağırlığı oluşturmaktadır.

Göçmenlerin bir kısmı yasa dışı yollardan gelirken, bir kısmı ise yasal yollardan ülkeye geldikten sonra yasal kalış süresi sonunda ülkeden ayrılmamakta ve kaçak göçmen durumuna düşmektedir. Düzensiz Göçle Mücadele Genel Müdürü Ramazan Seçilmiş'in yaptığı açıklamaya göre 2016 – 2023 yılları arasında yakalanan 1.696.069 düzensiz göçmenin 900.098'inin (%53) yasadışı olarak Türkiye'ye geldiği, 795.791'inin (%47) yasal yollardan Türkiye'ye gelip kaçak göçmen durumuna düştüğü, 2023 yılında ise yakalan 57.861 düzensiz göçmenin 18.587'sinin (%35) yasadışı olarak Türkiye'ye geldiği, 34.274'ünün (%65) yasal yollardan Türkiye'ye gelip kaçak duruma düştüğü görülmektedir (Seçilmiş, 2023).

Geçmişte göçte transit ülke ve kaynak ülke durumunda olan Türkiye, aynı zamanda son yıllarda hedef ülke haline de gelmektedir. Küresel Göç Rotalarından özellikle Doğu Akdeniz ve Batı Balkan Rotaları Türkiye'yi etkilemektedir. Küreselleşen dünyada düzensiz göç de küresel nitelik taşımakta, ülkelerin tek başına sorunları çözmesi güçleşmekte ve uluslararası işbirliği zorunlu hale gelmektedir.

3. Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadele Stratejisi

3.1. Hukuki Altyapının ve İdari Yapılanmanın Güçlendirilmesi

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Yunanistan ile mübadele döneminde kurulan ve kısa süre sonra kaldırılan "Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti" hariç olmak üzere, 2013 yılına kadar Türkiye'nin idari yapılanmasında münhasıran göçten sorumlu bir birim bulunmamaktadır.

Türkiye'de 2013 öncesinde göç hareketlerine ilişkin çok sayıda kanun ve yönetmelikte düzenlemeler yer almış, farklı birçok kuruluşa yabancılar ile ilgili görevler verilmiş, ancak temelde Valilikler ve Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar Şubesi bu alandaki asıl muhatap resmi birimler olarak görev yürütmüştür.

AB ile müzakere sürecinin hızlanmasının da etkisiyle 2002 yılında Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrük Müsteşarlığı, Genel Kurmay Başkanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve

Sahil Güvenlik Komutanlığı temsilcilerin oluşan İltica, Göç ve Dış Sınırların Korunması Görev Gücünün kurulması ile göç alanında hareketlenme başlamıştır.

2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı YUKK Türkiye'de göç yönetimi alanında dönüm noktası niteliğindedir. Kanunla yabancılar ile ilgili yasal zemin oluşturulmuş, temelde düzenli göç, düzensiz göç ve uluslararası koruma alanında tüm iş ve işlemleri yerine getirmekle yetkili ve görevli asli kurum olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Resmi Gazete'de 29/10/2021 tarihinde yayımlanan 31643 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Genel Müdürlük Başkanlığa dönüştürülmüş, yapısı güçlendirilmiş ve güncel ihtiyaçlara göre yeniden yapılandırılmıştır. Başkanlığın teşkilatlanmasında özellikle bu çalışmanın konusunu teşkil etmesi bakımından genel hatlarıyla; sınır dışı işlemleri, gönüllü geri dönüş programları, giriş yasakları, yabancı terörist savaşçılara ilişkin iş ve işlemler, geri gönderme merkezlerinin yönetimi, idari gözetime alternatif yükümlülükler, geri kabul iş ve işlemleri ve düzensiz göçle mücadelede kurumlar arası koordinasyon alanlarındaki iş ve işlemleri yürütmekle görevli olan Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dışı İşleri Genel Müdürlüğünün bulunması önemlidir.

YUKK ile sağlam bir yasal zeminde etkin bir şekilde iltica ve göç yönetimi oluşturulmuş, göçmenlerin ve uluslararası koruma arayanların hakları teminat altına alınmış, uluslararası standartlara uygun şekilde göçmen ve mülteci hakları yasal çerçeveye getirilmiştir.

YUKK, bir taraftan yabancıların hukuki durumuna ilişkin olarak dağınık ve güncelliğini yitirmiş mevzuat hükümlerinin yerine güncel ve sistematik bir düzenleme getirmeyi; diğer taraftan, günümüze kadar yönetmeliklerle düzenlenmiş olan konuları yasal düzenlemeye erişirmeyi hedeflemiştir (Dardağan Kibar, 2012). Anılan Kanun ile getirilen düzenlemeler Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) müzakere sürecinde 24. Fasıl olarak bilinen "Adalet, Özgürlük ve Güvenlik" Faslı çerçevesinde AB müktesebatıyla uyumlu bir mevzuat oluşturulması bakımından da önem taşımaktadır.

Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele alanındaki iş ve işlemlerinin dayanağını YUKK'nın 52 ile 60'ıncı maddeleri arasındaki düzenlemeler oluşturmaktadır. 52'nci maddesinde, yabancıların üçüncü bir ülkeye, transit bir ülkeye ya da menşe ülkesine sınır dışı edilebileceği, 53. maddede ise sınır dışı etme kararını almaya yetkili makam ve bu karara karşı yargı yoluna başvuru usulü belirlenmiş, yabancıların sınır dışı etme kararına karşı yargı yoluna başvurusu halinde yargılama sonuç ulaşıncaya kadar sınır dışı edilemeyecekler hüküm altına alınmıştır. 2016 yılında 676 sayılı KHK ile bu hususa istisnalar getirilmiş olsa da, 2019 yılında 7196 sayılı Kanunla yapılan düzenlemeyle yeniden "otomatik durdurucu etki" hüküm altına alınmıştır.

54'üncü maddesinde sınır dışı etme kararının kimler hakkında alınacağı, 55'inci maddesinde sınır dışı etme kararını 54'üncü madde kapsamında olsalar dahi, alınmayacak yabancılar hüküm altına alınmıştır. Bu madde, göç alanındaki uluslararası mevzuatla da uyumlu şekilde 6458 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinde düzenlenen "geri gönderme yasağı"nın bir tezahürüdür. 56'ıncı maddede terke davet uygulaması, 57'nci maddede ise idari gözetime ilişkin tüm usul ve esaslar hüküm altına alınmıştır.

2019 yılında Kanuna giren 57/A maddesiyle Türkiye'de ilk kez "idari gözetime alternatifler" kanuni dayanak kazanmış, 58'inci madde hakkında idari gözetim ve sınır dışı etme kararı alınan düzensiz göçmenlerin barındırıldıkları geri gönderme merkezleri ve 59'uncu maddede ise bu merkezlerde sağlanacak hizmetler düzenlenmiştir. 60'ıncı madde yabancıların fiilen ne şekilde sınır dışı edileceklerini ve sınır dışı işlemlerindeki masraflara ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Son olarak yine 2019 yılında Kanuna eklenen 60/A maddesiyle menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmek isteyen ve hakkında sınır dışı etme kararı alınmış düzensiz göçmenlerin gönüllü geri dönüşlerinin nakdi veya aynı destek verilerek sağlanabileceği hüküm altına alınmıştır.

İkincil düzenlemelerden, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, Geçici Koruma Yönetmeliği, İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik ve İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik en önemli düzenlemelerdendir.

Ayrıca, özellikle bu çalışmanın konusunu teşkil eden düzensiz göç alanında; düzensiz göçmen olarak Türkiye’de bulunan yabancıların iş ve yaptıkları işlemlerinde yer alan bütün kurumların görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen "Düzensiz Göçmenlerin İş ve İşlemlerinin Yerine Getirilmesinde Çalışma ve İşbirliği Esaslarını Düzenleyen Uygulama Talimatı" (Bakanlık Genelge No:2019/5) yayınlanmıştır. Yine, 2020/17 sayılı Tahdit İş ve İşlemlerine ilişkin Genelge ile yabancıların haklarında düzenlenen Türkiye’ye giriş yasaklarına ilişkin çeşitli düzenlemeler ve güncellemeler yapılmıştır.

2013 yılı sonrasında yapılan yukarıda özetlenen düzenlemeler ile göç alanındaki hukuki ve idari altyapı güçlendirilmiştir. Geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de göç hareketlerinden etkilenme ihtimalinin yüksekliği karşısında daha hazır olma bakımından önemli mesafe alındığı anlaşılmaktadır.

3.2. Stratejik Planlama

Türkiye’de düzensiz göçle mücadele alanında ilk olarak, 2015 - 2018 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı onaylanmış, Türkiye’nin düzensiz göçle mücadele alanındaki stratejik hedefler belirlenmiştir. Sonrasında ise, 2021-2025 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu eylem planı ile düzensiz göçle mücadele alanında;

- Düzensiz göçü kaynağında önleyebilme amaçlı ulusal ve uluslararası işbirliği ve mekanizmaların güçlendirilmesi,
- Düzensiz göçle mücadeleye dönük tedbirler geliştirilmesi, bu çerçevede sınır güvenliğinin artırılması,
- Etkin ve kapsamlı politikalarla yabancı iş gücü göçünün yönetilmesi,
- Türkiye içinde düzensiz göçmenlerle ilgili işlemlerin insan hakları merkezli olarak yürütülmesi, düzensiz göçmenlerden hassas durumda olanların korunması amaçlı çalışmaların artırılması ve kanıt dayalı düzensiz göçle mücadelede politikaları üretilmesi,
- Geri gönderme sisteminin insan hakları standartlarına göre güçlendirilmesi ve düzensiz göçmenlerin yeniden uyumlarının sağlanması, temel öncelikler olarak belirlenmiştir (GİB, 2023d).

Bu önceliklere göre Türkiye’de düzensiz göçün “kaynağında başlayan ve yine kaynağında son bulan” bir mücadele stratejisinin benimsendiği (GİB, 2022) görülmektedir.

Bu bilgiler ışığında, Türkiye’de hukuki altyapının ve idari yapının güçlendirilmesi ile birlikte düzensiz göç ile mücadeleye yönelik stratejiler belirlenmiştir. Bu çerçevede, Türkiye’nin düzensiz göçmenlerin yoğun olarak yöneldiği kaynak ülkelerde sorunların çözümü için çalışmalar yürütmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, Türkiye sınırlarında etkili sınır güvenlik tedbirleri alınması ve ülke içinde kayıt dışı istihdama yönelmelerinin engellenmesi amaçlanmaktadır. Buna ek olarak, bu kişilerin yakalanmaları için gerekli tedbirlerin alınması ve yakalanan düzensiz göçmenlerin insan hakları temelinde geri gönderilmeleri için gerekli çalışmaların yürütülmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan AB’nin Kale Avrupası yaklaşımıyla göç politikasını güvenikleştirme, dışsallaştırma ve son dönemlerde de koruma sorumluluğunu dışsallaştırma üzerine bina ettiği

görülmektedir. Bu durum düzensiz göçü yavaşlatsa bile, belki geciktirebilecek ama ortadan kaldıramayacaktır. Daha riskli rotalarda çok sayıda düzensiz göçmenin hayatını kaybetmesine de yol açmaya devam edecektir. Bu sığınma politikası zamanı kurtarmadan öte bir anlam taşımayacağı gibi sorunların çözümüne de katkı sunmayacaktır. AB'nin bu sığınma politikası yanında Türkiye'nin hem hukuki ve insani, hem de çözüm odaklı ve gerçekçi şekilde göçün kaynağından başlayan bir yaklaşım benimsediği ve her aşamayı dikkate alan bütünlüklü bir stratejik planlamayla hareket ettiği görülmektedir.

4. Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadele Kapsamında Yürüttüğü Faaliyetler

4.1. Göçü Kaynağında Önlemeye Dönük Faaliyetler

Tıpkı hastalıklarda olduğu gibi tüm meselelere sağlıklı çözümler üretebilmek için muhakkaktır ki öncelikle sorunun kaynağının doğru tespit edilmesi kritik önemdedir. Aksi durumda teşhiste isabetsizlik nedeniyle reçetenin kaçınılmaz olarak işe yaramayacağı ve tedaviye cevap alınmayacağı gibi sorunlara da çözüm üretilemeyecektir. Bu bakımdan düzensiz göçle mücadele bakımından da sorunun kaynağına odaklanmak ilk düğmeyi doğru iliklemek anlamına gelecek, ekonomik, hukuki ve insani olduğu kadar çözüme daha fazla katkı verecek bir yaklaşım olacaktır. Bu sebeple Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele stratejisinin başlangıç noktasının kaynak ülke olarak belirlenmiş olmasında isabet görülmektedir.

Göç kaynaklık eden ülkelerin büyük oranda savaş ve iç karışıklıklar nedeniyle istikrarsız yada yoksulluk içinde oldukları görüldüklerinden hareketle Türkiye'nin sorunların kaynağında çözümü bakımından uluslararası hukuk ve insani değerler ışığında diplomatik çabalar, insani yardımlar ve kalkınma yardımlarından oluşan üç ayaklı bir stratejiyle hareket ettiği görülmektedir. Bu yaklaşım çatışmaların sona erdirilerek can kayıplarının önlenmesi yanında düzensiz göçmenlerin kaçak göç yollarında yaşamlarının riske edilmesinin de önüne geçilebilmesi bakımından kıymetli olarak değerlendirilmelidir.

4.1.1. Diplomatik Çabalar

İnsan ticareti ve düzensiz göç ile mücadelede işbirliği amacıyla Uluslararası Göç Örgütüne 30 Kasım 2004 tarihinde üye olan Türkiye, BM "Sınıraşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi (Palermo Sözleşmesi)" ve "İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına ilişkin ek Protokol"e 25 Mart 2003 tarihinde üye olmuştur. Ayrıca Avrupa Konseyi İnsan Ticaretiyle Mücadele Sözleşmesi (GRETA) 30 Ocak 2016'da TBMM'de kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

50'den fazla ülke ve 10 uluslararası kuruluşun yer aldığı, aralarında düzensiz göçle mücadele başta olmak üzere göçe ilişkin pek çok konuda bilgi ve tecrübe paylaşımının yapıldığı Budapeşte Süreci'nin başkanlığını 2006 yılından beri Türkiye yürütmektedir. Ayrıca, göç ve kalkınma ilişkisini tartışabilmek, yine bu alanda iş birliğini desteklemek ve gündemi belirlemek amacıyla kurulan Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (GFMD)'nin 2014-2015 Dönem Başkanlığını Türkiye yürütmüştür (www.mfa.gov.tr, 2023a).

Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat (Global Compact on Safe, Orderly and Regular Migration - GCM) 2018 yılında 152 devletten destek görerek BM tarafından kabul edilmiştir. 17-18 Aralık 2019 İsviçre'de, mutabakat kapsamındaki konuların hayata geçirilmesini takip etmek amacıyla eş başkanlığını Türkiye, Almanya, Kosta Rika, Pakistan ve Etiyopya'nın yürüttüğü I. Küresel Mülteci Forumu gerçekleştirilmiştir (AA, 2023). Küresel Mülteci Mutabakatı'nın ana hedefleri arasında kaynak ülkelerdeki koşulların iyileştirilmesi de bulunmaktadır (UNHCR, 2023).

2012 yılında FRONTEX ile Mutabakat Zaptı imzalanmış ve kurumsal işbirliği sağlanmıştır (www.mfa.gov.tr, 2023b).

Düzensiz göçle mücadelenin diplomatik çabalar kapsamında önemli yöntemlerinden biri de işbirliği yapılan ülkelerle geri kabul anlaşmaları ve mutabakat metinleri imzalanmasıdır. Bu sayede düzensiz göçmen konumundaki yabancılar güvenli bir şekilde en son transit geçiş yaptıkları ülkeye veya kaynak ülkeye yapılan anlaşmada belirlenen kurallar ve şartlar çerçevesinde geri gönderilebilmektedir. 2001 yılından bu yana Türkiye 15 ülke ile birlikte Geri Kabul Anlaşması imzalamıştır. Ayrıca çok sayıda ülke ile mutabakat metinleri imzalayan Türkiye Avrupa Birliği ile 18 Mart 2016 tarihinde hayata geçirilen bir Mutabakat da imzalamıştır. Avrupa Birliği ile birlikte Vize Muafiyeti Yol Haritası ve Geri Kabul Anlaşması aynı tarihte, 16 Aralık 2013'de, imzalanmış olup TBMM tarafından 25 Haziran 2014 tarihinde onaylanmıştır (GİB, 2023d).

Ayrıca Türkiye'nin Ukrayna, Suriye, Filistin, Yemen, Libya, Afganistan başta olmak üzere savaş ve krizler ile boğuşmakta olan ülkelerde sorunlara çözüm bulmak için yoğun diplomatik çabalar da yürüttüğü görülmektedir.

Yukarıda yer verilen bilgilerden Türkiye'nin hem bulunduğu coğrafi bölgede hem de küresel arenada gerek ikili işbirlikleri gerekse ortak diplomatik çabalara katılarak sorunların kaynağında çözümüne dönük yoğun faaliyet yürüttüğü anlaşılmaktadır. Kuşkusuz bu çabalar sorunların kaynağında çözümü sonucunda düzensiz göç baskısının azaltılması bakımından dikkate alınması gerekir niteliktedir.

4.1.2. Uluslararası İnsani Yardım Faaliyetleri

Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Ofisi (OCHA)'nin verilerine göre insani ihtiyaç duyan insan sayısı 2022 yılı Eylül ayı itibariyle 324 milyona ulaşmıştır. Özellikle 6 ülkede (Suriye, Yemen, Güney Sudan, Etiyopya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Afganistan) yardıma ihtiyaç duyan insan sayısı 110 milyondur (OCHA, 2023a).

2018, 2019, 2020 Küresel İnsani Yardım Raporları incelendiğinde ihtiyaç sahibi ülkelerin yardım talep ve çağrılarını karşılayan, gayri safi yurtiçi hasılası nispetinde ilk sırada olduğu görülen Türkiye; 2022 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu'na göre de milli gelirinin % 0,86'sını insani yardım için ayırarak yine dünyanın gönüllü en çok yardım eden ülkesi olmaya devam etmiştir (OCHA, 2022b).

Türkiye'nin yürüttüğü insani yardım faaliyetlerinin temelde iki kurum üzerinden yürütüldüğü görülmektedir. Türkiye adına Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) koordinasyonunda hem kamu kurumları hem de sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde afetler ve krizler nedeniyle göçe kaynaklık eden ülkeler başta olmak üzere uluslararası insani yardım faaliyeti yürütülmektedir. 5 kıtada 66 ülkede insani yardım faaliyetleri gerçekleştirilmiştir (AFAD, 2023).

Türk Kızılayı son 10 yılda afet ve acil durumlarda 138 ülkede insani yardım faaliyeti yürütmüş, kuruluşundan buyana insani yardım ulaştırdığı ülke sayısı ise 147'ye ulaşmıştır. Bu ülkeler arasında göç bakımından kritik Suriye, Filistin, Afganistan, Pakistan, Sudan ve Somali de bulunmaktadır (Kızılay, 2023a). Türk Kızılay'ının 2022 yılında yurt dışında insani yardım ulaştırdığı kişi sayısı 10.957.525 kişidir (Kızılay, 2023b).

4.1.3. Kalkınma Yardımları

2022 yılı verilerine göre, Türkiye'nin kalkınma yardımı faaliyetlerinin koordinatörü ve ana icracısı görevini üstlenen Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) 61 ülkedeki 63 Program Koordinasyon Ofisiyle, 170'ten fazla ülkede, 30.000 civarında proje ve faaliyet gerçekleştirmiştir (TİKA, 2022).

Kalkınma yardımı yapılan ülkeler arasında göçe kaynaklık eden ülkelerin de bulunuyor olması, göçe kaynağında çözüm üretilmesi stratejisi bakımından önemlidir.

4.2. Sınır Yönetimi Alanında Yürütülen Faaliyetler

Sınır güvenliğini tehdit eden düzensiz göç akınları Türkiye'nin kara sınırlarından gerçekleşmektedir. Özellikle doğu ve güney sınırları bu bakımdan oldukça hassastır. Türkiye'nin 911 km Suriye, 384 km Irak, 560 km İran, 13 km Azerbaycan, 328 km Ermenistan, 276 km de Gürcistan ile kara sınırı bulunmaktadır. Türkiye yıllar boyu bu hatta kaçakçılığı men ve takip etmek üzerine bir sınır yönetimi geliştirmiştir. Doğal olarak da güvenlik tedbirleri kaçakçılığı önleme anlayışına uygun olarak alınmış, özellikle karakollar geçişe uygun alanlar dikkate alınarak çoğunlukla düşük kodlarda, dere yataklarında konuşlandırılmıştır. Terör olaylarının başlaması üzerine güvenlik noktalarının mahkûmda kalması risk oluşturunca konuşlanma hakim noktalara kaydırılmıştır. Düzensiz göç akınları başladığında ise yeni konuşlanma biçimi etkisiz kalmış yeniden konuşlanma yerlerinin değiştirilmesi ve ilave beşeri ve fiziki tedbirler alınması zaruri hale gelmiştir.

İlaveten; düzensiz göçün yoğunlaştığı Suriye ve Irak sınırlarında Türkiye tek taraflı olarak sınır geçişlerini önleme durumunda kalmaktadır. Suriye ve Irak sınırlarımızın diğer tarafında bir devlet otoritesi bulunmamaktadır. Bu durum ise Türkiye'yi tek yanlı olarak düzensiz göçle mücadele etme güçlüğü ile baş başa bırakmaktadır.

Türkiye'de sınır güvenliğinin sağlanması birçok bakanlık, kurum ve kuruluşun görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlar temelde; İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi Başkanlığı, İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Valilikler, Kaymakamlıklar), Milli Savunma Bakanlığı (Kara Kuvvetleri Komutanlığı), Ticaret Bakanlığı (Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü), Sağlık Bakanlığı (Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü) ve Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığıdır. 2016 yılında "*Sınır Yönetimi Alanında Kurumlar arası İşbirliği ve Koordinasyon Hakkında Yönetmelik*" yürürlüğe girmiş ve İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü'ne koordinasyonu sağlama görevi verilmiştir. Son olarak 2023 yılında Göç İdaresi Başkanlığına bağlı olarak Sınır Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün kurulmuş ve koordinasyon görevini üstlenmiştir.

Etkili sınır yönetimi çerçevesinde; Türkiye hem bahsi geçen Bakanlıklar ve ilgili kurumların entegre edilmesi hem de ulusal ve uluslararası projeler ile insan kaynaklarının güçlendirilmesi kapsamında çalışmalar gerçekleştirmiştir. 2000'li yılların başından itibaren düzensiz göç ile mücadelede sınırlarda etkinliğini artırabilmek amacıyla; İltica, Göç ve Dış Sınırların Korunması Görev Gücünün kurulması (2002), Dış Sınırların Korunmasına Yönelik Strateji Belgesinin yayımlanması (2003), Strateji Belgesinin Uygulanmasına Yönelik Ulusal Eylem Planının kabulü (2006), Sınır Yönetimi Bürosunun kurulması (2008), Entegre Sınır Yönetimi Koordinasyon Kurulunun oluşturulması (2010), Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı (FRONTEX) ile Mutabakat Zaptının imzalanması (2012), FRONTEX ve Türkiye arasında veri paylaşımının başlaması (2013), Sınır Yönetimi Daire Başkanlığının kurulması (2015), Ulusal Koordinasyon ve Ortak Risk Analiz Merkezinin (UKORAM) kurulması (2016), Türkiye, Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki Polis ve Gümrük İş Birliği Ortak Temas Merkezi Kuruluş ve İşleyişi Hakkında Anlaşmanın imzalanması ve Merkezin faaliyete geçmesi (2016), sınır yönetimi alanında yerel düzeyde koordinasyonun daha etkin sağlanması için Hudut Mülki İdare Amiri kadrolarının ihdas edilmesi (2021), Göç İdaresi Başkanlığına bağlı olarak Sınır Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün kurulması (2023) şeklinde önemli adımlar atıldığı görülmektedir.

Türkiye'de 2.949 km kara ve 8.484 km deniz sınır güvenliğinin etkili şekilde sağlanmasında amacıyla fiziki engel sistemleri, teknolojik güvenlik sistemleri ve insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik projeler gerçekleştirilmektedir.

Bu kapsamda;

- Türkiye'nin 911 km'lik Suriye sınırının duvar yapımına uygun olan 837 km'lik kısmın tamamında, 560 km'lik İran sınırının Ağrı, Hakkâri, Iğdır ve Van illerini kapsayan bölümünde 250 km

kısmında güvenlik duvarı ve güvenlik yolu yapılmıştır.

- Kara sınırlarının 988 km'lik bölümünde aydınlatma sistemleri kurulmuştur.
- Suriye sınırında 70 km, İran sınırında 79 km, Ermenistan sınırında 140 km (algılayıcı sistemler), Gürcistan sınırında 14 km olmak üzere toplam 303 km'lik sınır hattında kamera ve algılayıcı sistemler kurulmuştur.
- Batı sınırlarında kullanılmak üzere 57 ve doğu sınırlarında kullanılmak üzere 82 adet zırhlı keşif gözetleme aracı tedarik edilerek ilgili hudut birliklerine teslim edilmiştir.
- İnşa işlemleri tamamlanan doğu sınırlarındaki 141 gözetleme kulesi ile 109 haberleşme kulesi, batı sınırlarındaki 70 gözetleme kulesi ile 21 haberleşme kulesinin aktif olarak kullanılmasıyla birlikte 1.182 km'lik doğu sınırının 740 km'lik, 472 km'lik batı sınırlarının ise 350 km'lik kısmında gerçekleştirilecek kesintisiz ve etkin gözetleme imkânı sayesinde yasadışı geçiş, terör, kaçakçılık gibi sınır aşan suçların önüne geçilmesinin sağlanması amaçlanmıştır, ilave olarak tedarik edilen 284 adet termal kamera sistemleri sayesinde Suriye sınırında görev yapan hudut birliklerinin gözetleme kapasitesi artırılmıştır (www.icisleri.gov.tr , 2023a).

Yürütülen faaliyetler ve alınan tedbirler sonucunda, 2016 yılından 21 Mayıs 2023 tarihine kadar 2.836.775 düzensiz göçmenin Türkiye'ye girişinin engellendiği, 1 Ocak-21 Mayıs 2023 tarihleri arasında girişi engellenen yabancı sayısının 93.148 olduğu kayıtlara geçmiştir (GİB, 2023e). Ayrıca Eski İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, düzensiz göçe ilişkin açıklamalara göre Türkiye – İran sınırının İran tarafında Türkiye'ye geçme niyetinde olan ancak alınan tedbirler üzerine geçişini gerçekleştiremeyen ve beklemede kalan Afganistan kökenli yaklaşık iki milyon düzensiz göçmenin bulunduğu dair bilgiler de bulunmaktadır (Soylu, 2023).

Sınır yönetimi konusunda göçmenler ve sığınmacılar bakımından devletlerin evrensel hukuk kurallarına göre insan haklarına uygun muamelelerde bulunması gereklidir. AB direktiflerinde de sınırlarda, karasularında ve uluslararası sularda göçmenlere yönelik olarak insan hakları hukukuna uygun davranmaları vurgulanmaktadır. Ne var ki son yıllarda gerek bazı AB ülkeleri, gerekse AB'nin ilgili birimi FRONTEX insan hakları ihlali iddialarının odağında bulunmaktadır. Avrupa Birliği ne pahasına olursa olsun Kale Avrupası yaklaşımını sürdürmektedir.

Türkiye ise 07.12.2023 tarihi itibarıyla 3.232.706 Suriyeliye geçici koruma statüsü vermiştir (GİB, 2023f). 2022 yılı sonu itibarıyla Uluslararası koruma başvurusu bulunan 33.246 kişinin işlemleri devam etmektedir (GİB, 2023g). Bu yönüyle bütüncül stratejinin ikinci ayağının insan hakları hukukuna uygun yürütülmekte olduğunu belirlemek gerekir.

4.3. Ülke İçinde Düzensiz Göç ile Mücadeleye Yönelik Faaliyetler

Türkiye içerisinde düzensiz göçle mücadeleyi desteklemek amacıyla ilave yasal ve idare düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu kapsamda;

Göçmen kaçakçılığı suçu Türk Ceza Kanunu'nun 79 uncu maddesinde ve insan ticareti suçu ise yine aynı Kanunun 80 inci maddesinde düzenlenmiştir. 22.07.2010 tarihinde suçun teşebbüs halinde kalması halinde dahi tamamlanmış gibi cezaya hükmolünmesine dair kanun değişikliği yapılmıştır.

24.12.2019 tarihinde 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda yapılan değişiklik ile “göçmen kaçakçılığı” ve “insan ticareti” suçları katalog suçlar kapsamına alınmıştır. Göçmen kaçakçılığı suçunun alt sınırı 28/3/2023 tarihinde 3 yıldan 5 yıla yükseltilmiştir.

6458 sayılı Kanununun idari para cezalarını düzenlediği 102'nci maddesinde Türkiye'ye yasal olmayan düzensiz yollarla giriş, Türkiye'den yasal olmayan düzensiz yollardan çıkış, kendisine tanınan sürede Türkiye'den ayrılmama, idari gözetim altındayken firar etme idari para cezasına tabi kılınmıştır.

Taşıyıcıların yükümlülüklerini düzenleyen 98 inci maddeye aykırı fiillerde bulunan taşıyıcılara idari para cezası kesilmesi mümkün hale gelmiştir. Düzensiz göçmenlerin seyahat etmesini sağlayan ve düzensiz göçmenlere ev kiralyanlara her bir yabancı için ayrı ayrı olacak şekilde idari para cezası kesilmesi hüküm altına alınmıştır.

Resmi Gazete'de 29.04.2017 tarihinde yayımlanan 690 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 6'ncı maddesi kapsamında 6458 sayılı Kanuna eklenen Ek Madde 1 ile birlikte göçmen kaçakçılığı suçunda kullanılan araca el koyma düzenlemesi getirilmiştir.

28/3/2023 tarihinde 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunun Ek 12 inci maddesine sıralı suçlara göçmen kaçakçılığı eklenerek göçmen kaçakçılığında kullanılan araçların Türk Silahlı Kuvvetleri, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı veya Sahil Güvenlik Komutanlığına tahsis edilmesi mümkün hale getirilmiştir.

2016 yılında Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde, Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı kurularak fiilen faaliyete geçmiştir (Küçükbaşol ve Pekdoğan, 2019:897).

Emniyet Genel Müdürlüğü uhdesinde 05/09/2019 tarihli Bakanlık Makamı Onayı ile Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti ile Mücadele Daire Başkanlığı kurulmuştur. Akabinde; anılan başkanlık "Göçmen Kaçakçılığıyla Mücadele ve Hudut Kapıları Daire Başkanlığı" adı altında yeniden yapılandırılmıştır (www.egm.gov.tr, 2019).

2692 Sayılı Kuruluş Kanunu ile Sahil Güvenlik Komutanlığının kendisine devredilen görevleri Van Gölü'nde de yerine getirebilmesi amacıyla 30.07.2021 tarihli Bakanlık Makamı Oluru ile birlikte 2 adet Sahil Güvenlik Botu konuşlandırılarak teşkilatlanma ve konuşlanma çalışmaları tamamlanmıştır. Komutanlık düzensiz göçle mücadelede etkinliğin artırılmasını teminen 2021 Eylül ayından itibaren Van Gölü'nde konuşlanmıştır (SGK, 2021).

2022 Haziran ayında muteber bir belgesi olmayan düzensiz göçmenleri başka ile taşıyan taksi şoförlerine idari para cezası düzenlenmesi yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte; yine düzensiz göçle mücadele kapsamında tır parklarına kamera zorunluluğu getirilmiştir (Haber7, 2022).

Ülke içerisinde düzensiz göç hareketliliğinin asgari seviyeye indirilebilmesi için çekici faktörlerin ortadan kaldırılması amacıyla düzensiz göçmenlerin yakalamasına yönelik koordineli ve planlı çalışma yapılması, uluslararası bir suç olan göçmen kaçakçılarının tespit ve deşifresine yönelik faaliyetlerin artırılması, düzensiz göçmenlerin mobilitelerinin önüne geçilmesi ve izinsiz çalışmalarının engellenmesi ancak tüm kamu kurum ve kuruluşlarının eş güdüm içerisinde çalışmasıyla mümkün olabilecektir. Bu kapsamda Türkiye'de atılan adımları incelediğimizde;

29 Ekim 2021 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesini 23 üncü maddesinin c fıkrasının ikinci bendi Göç İdaresi Başkanlığı Düzensiz Göçle Mücadele ve Sınır Dışı İşleri Genel Müdürlüğüne "düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk birimleri ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, tedbirler geliştirmek, alınan tedbirlerin uygulanmasını takip etmek" görevini vermiştir.

İçişleri Bakanlığınca düzensiz göçle mücadelede tüm kolluk birimleri arasında koordinasyonun sağlanması amacıyla "koordinatör vali" uygulaması başlatılmış, ilk olarak 11 Kasım 2016 tarihinde İzmir Valisi Koordinatör Vali olarak görevlendirilmiş, denize kıyısı olan illerde Sahil Güvenlik, Jandarma ve Emniyet birimleri tarafından müşterek icra edilen operasyonlar düzenlenmiştir. Uygulamadan elde edilen olumlu sonuçlar neticesinde ülke genelinde koordinatör valilik sayısı 12'ye çıkarılmış, uygulama alanı tüm illeri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (www.icisleri.gov.tr, 2023a).

Göç İdaresi Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı arasında yabancıların biyometrik verilerinin tek bir havuzda toplandığı "Düzensiz Göç Ortak Veri Tabanı"

01.01.2019 tarihi itibarıyla kullanıma açıldığı açıklanmıştır (www.icisleri.gov.tr, 2023a). Türkiye'de Göç İdaresinin ve kolluk birimlerinin aynı bakanlık bünyesinde bulunması koordinasyonu kolaylaştırmaktadır.

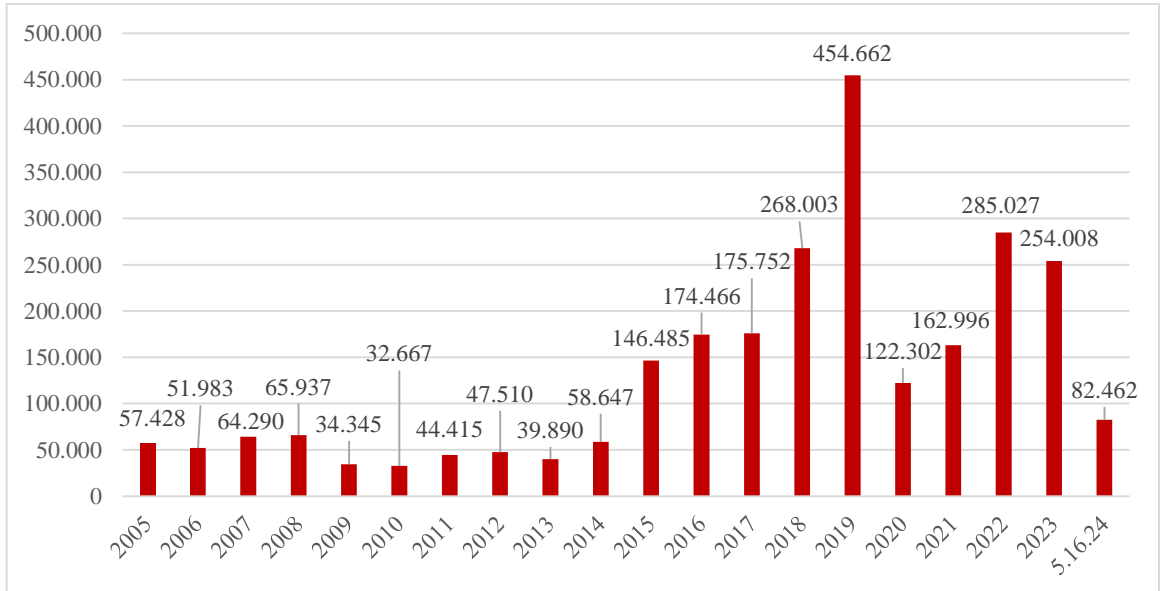
Milli Parmak İzi Sistemi kurulmuş, ikamet başvurusu alınan her yabancı için biyometrik verisi alınmaktadır. Dışişleri Bakanlığınca 78 misyonda vize başvurusunda alınan parmak izi kayıtlarının biyometrik verisinin alınması sağlanmış, alınan parmak izi kayıtları Göç İdaresi Başkanlığı ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla paylaşılmaya başlanmış, ülkeye giren yabancıların fotoğrafları çekilmeye ve eşleştirmesi yapılmaya başlanmıştır (www.icisleri.gov.tr, 2022a).

Ülkede yasal olarak kalan yabancıların, yasal kalış durumunun sona ermesi ve ülkeden çıkış yapmaması durumunda takibinin yapılabilmesi amacıyla Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı ile anlık olarak veri paylaşımı yapılabilen *Yabancı Takip Bilgi Sistemi* geliştirilerek 07.10.2022 tarihinde devreye alınmıştır. Türkiye'de yasal kalış hakkı olmayan/sonlanan yabancıların günlük kontrol edilmesi, hudut bilgisinin sorgulanması, ilgili kurumlara verilerin aktarılması amaçlanmaktadır. Böylece yabancı, kolluk kuvvetlerince yakalanmakta, yakalanan yabancıların bilgileri *Düzensiz Göç Ortak Veri Tabanına* kaydedilmekte, yakalanan yabancılar İl Göç İdaresi Müdürlüklerine teslim edilmekte ve İl Göç İdaresi Müdürlüklerine teslim edilen yabancılar için sınır dışı işlemleri başlatılmaktadır (www.icisleri.gov.tr, 2023a).

Türkiye'nin bütün illerinde (81 ilde) periyodik olarak *Düzensiz Göçle Mücadeleye Yönelik Huzur Operasyonları* yapılmakta ve kontroller neticesinde düzensiz göçmen durumundaki yabancılar tespit edilmekte olup 2022 yılında toplam 18.768 düzensiz göçmen bu kapsamda yakalanmıştır (www.asayis.pol.tr, 2023).

Yakalanan düzensiz göçmen sayısı ve göçmen kaçakçısı sayılarından yapılan düzenlemeler ve yürütülen faaliyetlerin etkililiği ve Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele alanındaki yoğunluğu anlaşılabilir.

Şekil 1. Yıllara Göre Türkiye'de Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

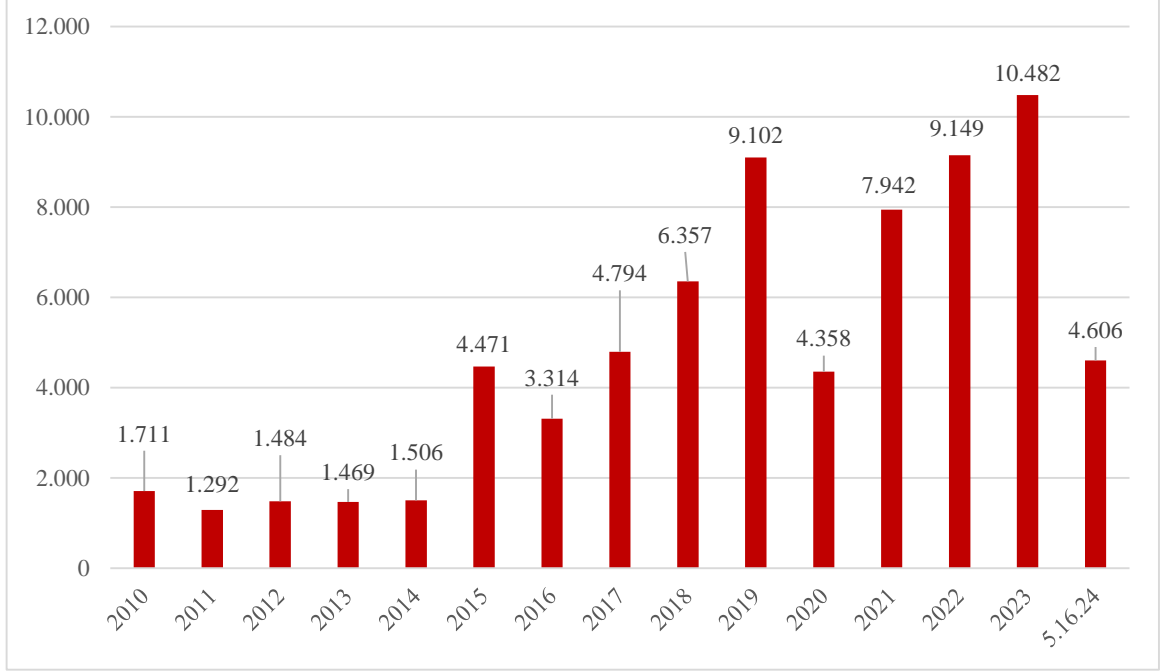
Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığının verileri esas alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır. (GİB, 2024h)

Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2013-2019 yılları arasında sürekli artış göstermiş ve 2019 yılında 454.662 ile en yüksek seviyeye ulaşmış, Covid-19 pandemisine bağlı olarak 2020'de 2019'a göre %73 azalarak 122.302 olarak kayıtlara geçmiş ise de pandemi sonrasında seyahat

kısıtlamalarının kaldırılmasıyla yeniden artmaya başlamış ve 2021'de 2020'ye göre %33 artışla 162.996'ya, 2022'de ise 2021'e göre %75, 2020'ye göre %33 artarak 285.027'ye ulaşmıştır. Son olarak 2023 yılı, 2022 yılına göre %12 azalma göstermiştir.

Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesinde ulusal ve uluslararası göç organizatörlerinin tespit ve deşifresi ile yargılanmaları için yakalanmaları da önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 2. Yıllara Göre Yakalanan Göçmen Kaçakçıları

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığının verileri esas alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur. (GİB, 2024h)

2022 yılında yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı Türkiye tarihinin en üst seviyesine çıkmış olup yakalanan düzensiz göçmen sayısının en çok olduğu 2019 yılını geride bırakmıştır. Yakalanan düzensiz göçmen sayısı ile yakalanan göçmen kaçakçısı arasında pozitif bir ilişki beklense de 2022 yılında yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2019 yılına göre %37.3 azalırken 2022 yılında yakalanan göçmen kaçakçısı binde 5 artış göstermiştir. Başka bir deyişle; 454.662 düzensiz göçmenin yakalandığı 2019 yılında 9.102 organizatör yakalanmışken, 285.027 düzensiz göçmenin yakalandığı, 2022 yılında 9.149, son olarak 2023 yılında 10.482 organizatör yakalanmıştır. Bunun önemli bir başarı olduğunun altını çizmekte yarar görülmektedir.

Bu verilerden düzensiz göç baskısının devam ettiği, Türkiye içinde mücadelenin de bütüncül bir stratejinin parçası olarak caydırıcılığı artıracak şekilde idari ve hukuki düzenlemelerle de desteklenmek suretiyle sürdürüldüğünü görülmektedir.

Öte yandan; stratejik önceliklerden biri olan etkin ve kapsamlı politikalarla yabancı iş gücü göçünün yönetilmesi amacıyla Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğünün koordinesinde ihtiyaçlar belirlenerek düzenli şekilde bir araya gelmek üzere çalışma grubu da oluşturulmuştur (ÇSGB, 2021). Türkiye'de çalışma izni verilen yabancı sayısı 2022 yılı sonu itibarıyla 212.682 kişidir (ÇSGB, 2022). Türkiye'deki toplam yabancı sayısına oranla, düzensiz göçte çekim etkisini kırabilmek açısından kaçak çalışmanın önemi de dikkate alındığında bu alanda önemli mesafe alınması gerektiği görülmektedir.

4.4. Türkiye'nin Geri Gönderme Mekanizması ve Yürüttüğü Faaliyetler

4.4.1. Türkiye'nin Geri Gönderme Faaliyetleri Alanında Uluslararası İşbirlikleri

Düzensiz göç, ulaştığı boyut itibarıyla ülkelerin kendi başlarına baş edebilecekleri bir sorun olmaktan çıkmış, uluslararası işbirliği zorunlu hale gelmiştir. Türkiye de başta IOM, BMMYK ve ICMPD olmak üzere birçok uluslararası kurum ve sivil toplum kuruluşları işe işbirliği geliştirmiştir.

Düzensiz göçü önlemek, bu amaçla sürdürülebilir politikalar ve kalıcı çözümler üretmeyi amaçlayan ve 53 ülkenin katılımcı, 4 ülkenin gözlemci olduğu ve Uluslararası 13 kuruluşun da katıldığı Budapeşte Süreci'nin üyesi olan Türkiye Ocak 2016'da başkanlığı devralmıştır. Süreç kapsamında, hedef, transit ve kaynak ülkeleri buluşturmaya imkân sağlamak amacıyla İpekyolu Çalışma Grubu'nun kuruluşuna öncülük etmiştir.

Türkiye ile FRONTEX arasında Mayıs 2012 tarihinde düzensiz göç ile mücadele amaçlı Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bununla birlikte Türkiye ICMPD Yürütme Kurulu Dönem Başkanlığı 2023 yılında üstlenmiştir. Göçün kaynağına dikkat çekmek amacıyla misyonunu “Kalıcı Çözümler İçin Kaynak Ülkelere Odaklanmak” olarak belirlemiştir.

Düzensiz göç ile mücadelede uluslararası işbirliğinin en temel ve etkili ayağını “Geri Kabul Anlaşmaları” oluşturur. İnsan haklarını korumak ve uluslararası işleyişe de uymak suretiyle düzensiz göçmenlerin gerek kaynak, gerekse transit ülkeye gönderilebilmelerini sağlama amaçlı bu anlaşmalar imzalanmaktadır.

Bu çerçevede Geri Kabul Anlaşması, Türkiye ile Bosna-Hersek, Belarus, Suriye, Yunanistan, Karadağ, Kosova, Kırgızistan, Norveç Nijerya, Pakistan, Romanya, Rusya, Ukrayna, Yemen, Moldova ve Avrupa Birliği arasında imzalanmıştır. AB ile 01.10.2014'de imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın üçüncü ülke vatandaşları ile ilgili hükümleri yürürlüğe girmemiştir.

Ayrıca Türkiye ile AB arasında Ege'de yaşanan olağanüstü düzensiz göç hareketliliği ile ilgili 18 Mart Mutabakatı imzalanmıştır. Mutabakata göre Türkiye'den Ege'deki Yunan adalarına geçen düzensiz göçmenler mutabakatta belirlenen şartları taşımaları durumunda Türkiye'ye alınacaklardır. Mutabakat Türkiye'ye yapılacak mali yardımlara ilişkin hükümler de içermektedir. Ayrıca Mutabakat ile Bire-Bir Formülü geliştirilmiş, Türkiye'nin kabul ettiği her Suriyelinin yerine AB'nin bir Suriyeliyi alması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda 12.05.2023 tarihi itibarıyla 37.560 Suriyeli AB ülkelerine yerleştirilmiştir (GİB, 2023i).

Düzensiz göçle mücadele alanında ikili iş birliği ve külfet paylaşımının önemine binaen, Göç İdaresi Başkanlığında çeşitli uygulayıcı ortaklar aracılığıyla, Avrupa Birliğinin Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) fonundan da destek verilen projeler uygulamaktadır. Geri gönderme merkezlerinin desteklenmesi, idari gözetime alternatifler, gönüllü geri dönüşler, kaynak ülkelerle işbirliği gibi alanlarda Göç İdaresi Başkanlığının ihtiyaçlarına göre teknik veya fiziki kapasitenin geliştirilmesine yönelik destekler sağlanmaktadır. Özellikle gönüllü geri dönüş programlarının önemine binaen, söz konusu projelerden dördü bu alana ilişkindir (GİB, 2023j).

4.4.2. Türkiye'de Geri Göndermenin Hukuki Altyapısı ve Geri Gönderme Merkezleri

Düzensiz göçle mücadele alanında en etkili yöntemlerden biri etkili bir geri gönderme mekanizması oluşturulması, hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancıların insan haklarına uygun ve hızlı bir süreçle ülkeden çıkışlarının sağlanmasıdır. Bu kapsamda Türkiye'de geri gönderme işlemlerinin hukuki altyapısının güçlendirilmesi amaçlı adımlar atılmıştır.

6458 sayılı Kanununun 52'nci maddesine göre; yabancılar, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkesine veya transit gideceği ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilebilmekte, 54'üncü

maddesine göre de hangi yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınacağı hüküm altına alınmaktadır.

Kanunun 55'inci maddesi ise, 54'üncü madde kapsamında sınır dışı etme kararı alınacak yabancılardan olsalar dahi;

- Ciddi sağlık sorunları, hamilelik durumu ve yaş sebebiyle seyahat etmesi tehlikeli görülenler,
- Sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, onur kırıcı ya da insanlık dışı muamele veya cezaya maruz kalacağı konusunda ciddi belirti bulunanlar,
- Mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları
- Hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar
- Fiziksel, psikolojik veya cinsel şiddet mağdurları hakkında tedavileri tamamlanıncaya kadar sınır dışı etme kararı alınmayacağını düzenlemektedir.

Yabancılar, haklarında alınan sınır dışı etme kararlarına karşı 7 (yedi) gün içerisinde idare mahkemesine başvurabilmektedir. Yabancıların bu karara karşı yargı yoluna başvurması durumunda yargılama sonuçlanıncaya kadar sınır dışı edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu düzenlemeler insan hakları bakımından dikkat çekicidir.

Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancılar hakkında idari gözetim kararı da alınabilmektedir. İdari gözetim kararına karşı da yargı yolu düzenlenmiş ve yabancıların bu karara karşı sulh ceza hakimine başvurabilecekleri hüküm altına alınmıştır. Ayrıca Kanuna göre idari gözetimin süresi altı ayı geçmemekle birlikte, bu süre yabancı idareyle işbirliği yapmazsa veyahut ülkesiyle ilgili doğru bilgi ya da belgeleri vermezse altı ay daha uzatılabilmektedir. Bu durumda, her hâlükârda bir yabancı geri gönderme merkezinde 12 aydan daha fazla barındırılmamaktadır.

Türkiye'de ilk kez Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte *Geri gönderme merkezi kavramı* dayanağa kavuşmuştur. Geri gönderme merkezleri Göç İdaresi Başkanlığının teklifi üzerine İçişleri Bakanlığının onayı ile kurulmaktadır. 6458 sayılı Kanunun 58'inci maddesine göre; geri gönderme merkezleri İçişleri Bakanlığı tarafından işletilmektedir ve İçişleri Bakanlığı bu merkezleri; kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışmakta olan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla birlikte protokol yaparak yürütebilmektedir. Türkiye'de ikisi geçici olmak üzere toplam 30 adet geri gönderme merkezi bulunmaktadır.

2014 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü'nden Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından toplam 1.740 kişi kapasiteli geri gönderme merkezleri devralınmıştır. Türkiye'de bulunan otuz geri gönderme merkezlerinin toplam kapasitesi 20.540'tır. Ancak Türkiye'de 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem dolayısıyla Hatay ve Malatya Geçici Geri Gönderme Merkezi kullanılamaz hale geldiğinden, hâlihazırda toplam geri gönderme merkezi kapasitesi 18.220'dir (Seçilmiş, 2023). Bu kapasite AB ülkelerinin toplam kapasitesinin üzerindedir (www.icisleri.gov.tr , 2023b).

4.4.3. İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler

Türkiye son on yılda geri gönderme merkezi kapasitesinde on katından fazla bir artış sağlamış ve AB ülkelerinin toplamı kadar bir kapasiteye ulaşmış olmasına rağmen karşı karşıya kaldığı düzensiz göç baskısı karşısında yakalanan düzensiz göçmenlerin her birini idari gözetim altına alınarak sınırdışı edilene kadar geri gönderme merkezlerinde barındırması fiilen imkansızdır. Artık birçok ülkede idari gözetime alternatif yükümlülükler başat sistem olarak uygulanmaktadır. Türkiye'de de 6458 sayılı

Kanunun 57/A maddesinde 2019 yılında yapılan değişiklikle uygulama başlatılmış ve düzensiz göç ile mücadele bakımından kritik bir adım atılmıştır.

Öte yandan yabancılar açısından idari gözetime alternatif yükümlülükler idari gözetime kıyasla, temel hak ve özgürlükler bakımından daha az kısıtlama getiren tedbirler ve yükümlülükler olarak görülmektedir. (İneli Ciğer, 2020:804).

İdari gözetime alternatif yükümlülükleri ile ilgili emredici nitelikte uluslararası bir sözleşme/mevzuat bulunmama birlikte, tavsiye niteliğinde çok sayıda belge bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin içtihatlarında da özellikle hassas durumdakiler için sıklıkla yer bulmuştur.

Türkiye’de uygulanabilecek idari gözetime alternatif yükümlülükler 6458 sayılı Kanunun 57/A maddesinde; bildirimde bulunma, belirli bir adreste ikamet etme, geri dönüş danışmanlığı, aile temelli geri dönüş, gönüllülük esasıyla kamu yararına hizmetlerde görev alma, elektronik izleme ve teminat şeklinde yedi farklı alternatif olarak belirlenmiştir.

Konuyla ilgili olarak Kanunun 57/A maddesinin sekizinci fıkrasına dayanılarak hazırlanan ve 14 Eylül 2022 tarihinde yayımlanan 31953 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “İdari Gözetime Alternatif Yükümlülükler İlişkin Yönetmelik”te öne çıkan en önemli hususlardan biri olarak, idari gözetime alternatif yükümlülükler getirilerek geri gönderme merkezi dışından sınır dışı süreçlerinin tamamlanması gereken düzensiz göçmenler için izleme ve takip mekanizması oluşturulması amacıyla usul ve esaslar belirlenmiştir. Buna göre; Yönetmeliğin 19’uncu maddesinde, düzensiz göçmenlerin takibinden sorumlu birimler kurulması öngörülmüş ve bu birimlerin görev, yetki ve sorumlulukları detaylı olarak madde metninde yer almıştır. Söz konusu birimler, idari gözetime alternatif yükümlülükler tabi tutulan düzensiz göçmenlerin, Türkiye’den çıkışları sağlanıncaya kadarki süreçte yer alan tüm iş ve işlemlerini yerine getirmekle sorumludurlar.

Göç İdaresi Başkanlığına 01.01.2022 – 12.12.2022 tarihleri arasında izleme ve takip mekanizmaları ile geri gönderme merkezi dışından 5.824 yabancıların sınır dışı edildiği açıklanmıştır (GİB, 2023k). Bu bilgi sistemin çalışmaya başladığını teyit etmektedir.

İdari gözetime alternatif yükümlülükler insan hakları bakımından daha tavsiye edilebilir nitelikte olmasının yanında, Türkiye’nin karşı karşıya kaldığı düzensiz göç baskısının büyüklüğü nedeniyle geri gönderme merkezlerinde tutmanın fiilen imkansızlaştığı durumlarda düzensiz göç ile mücadelenin inkıtaya uğramaması bakımından da yol açıcı niteliktedir. Ayrıca kamu bütçesinin üzerinden yük alması da dikkate alındığında önemi daha da artmaktadır.

4.4.4. Gönüllü Geri Dönüş

Düzensiz göçle mücadele bakımından gerek geri dönüşlerin teşviki gerekse sınır dışı edilen düzensiz göçmenlerin tekrar geri gelme teşebbüsünde bulunmalarının engellenmesi açısından gönüllü geri dönüş mekanizması etkili bir araçtır. Düzensiz göçmenlerin menşe ülkelerindeki durumlarının iyileştirilmesi, uluslararası standartlara uygun, insan onuruna yakışır şekilde ve gönüllülük temeline esas olarak ülkelerine dönüşleri hedeflenmektedir.

Türkiye’de 24.12.2019 tarihinde 6458 sayılı YUKK’da ek düzenleme ile Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması yasal zemine oturtulmuş, Göç İdaresi Başkanlığı tarafından, uluslararası koruma başvuru sürecindeki yabancılarla, insan ticareti mağdurlarına ve üçüncü ülkeye/ülkesine gönüllü olarak çıkış yapmak isteyen düzensiz göçmenlere, nakdi veya aynî destekler sağlanabilmesinin yolu açılmıştır. Mekanizma ile geri gönderme merkezlerinde kalış süresinin azalması, yabancı ile idare arasındaki idari davaların ortadan kalkması ve idarenin işlem yükünün azalması hedeflenmektedir.

Gönüllülük esasıyla yabancıların dönüşünün teşviki esas olup dönüş için gerekli belge ve

dokümanların hazırlanmasında ve rezervasyonlarda destek olunmakta, ulaşım masrafları karşılanmakta, geri düşün sonrasında da eğitim ve kariyer planlamalarında danışmanlık sağlanmaktadır.

Türkiye'de gönüllü geri dönüş kavramı iki farklı şekilde kullanılmaktadır. Birincisi Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Güvenli, Gönüllü ve Onurlu Geri Dönüşlerini ifade eder ki, dönüş yapan sayısı 22.05.2023 tarihi itibarıyla 554.107'ye ulaşmıştır (TRT, 2023). Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizması kapsamında ise diğer uyruklar ile ilgili faaliyetler yürütülmektedir.

4.4.5. Sınır Dışı Faaliyet Sonuçları

Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmenlerin öncelikle kolluk birimlerince yasal kalışlarına ilişkin incelemede düzensiz göçmen olduğu tespit edilenlerin biyometrik verileri de dahil gerekli tüm bilgileri kolluk birimleri ve GİB'nin müşterek kullandığı Düzensiz Göç Ortak Veri Tabanına işlenmektedir. Devamında sınır dışı süreci başlatılmakta, uyruk tespitini yapılması, seyahat belgelerinin teminin ardından seyahat planlaması yapılmak suretiyle sınır dışı işlemi gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'den 2016 yılından 18.05.2023 tarihine kadar 486.131 kişi sınır dışı edilmiştir. 2022 yılında yalnızca Afganistan'a 235 charter (özel uçuş) seferi düzenlenmiş ve ayrıca Pakistan'a da 2 charter seferi düzenlenmiştir. 2023 yılında ise (18.05.2023 tarihi itibarıyla) toplam 24 charter seferi düzenlenmiştir. 2023 yılında, (18.05.2023 tarihi itibarıyla) mükerrerden arındırıldığında yaklaşık 40.000 civarında düzensiz göçmen yakalanmış olup bunların 37.785'i ülkelere sınır dışı edilmiştir. 2023 yılında yakalanan düzensiz göçmenlerin geri gönderilme oranı %93'tür (Seçilmiş, 2023).

İncelenen verilerden Türkiye'de sınır dışı etme kapasitesinin gelişmiş olduğu, alternatif ulaşım vasıtaları da kullanılmak suretiyle yakalanan düzensiz göçmenlerin ülkeden çıkışlarının sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Söz konusu sınır dışı sayı ve oranları AB ülkelerinin faaliyetleri ile kıyaslandığı ortaya büyük fark çıkmaktadır.

5. Sonuç

Tarihin her döneminde izlerine rastlanan göç gerçeği günümüzde de küresel ölçekte etkisini sürdürmektedir. Temelde AB ve ABD'yi hedef almakta ise de, görece daha gelişmiş ve daha güvenli ülkeler de göçmenlerin istikametleri arasında bulunmaktadır. Türkiye'de coğrafi konumu, tarihi bağları ve son dönemdeki ekonomik gelişmeler sebebiyle transit ülke yanında hedef ülke konumuna gelmiştir.

Özellikle Asya, Ortadoğu ve Afrika kökenli düzensiz göçün hedefi olan Türkiye'nin, karşı karşıya kaldığı düzensiz göç baskısı karşısında geliştirdiği stratejiler ve yürüttüğü faaliyetler hem mücadelenin etkinlik ve verimliliği açısından hem de örneklik oluşturma potansiyeli bakımından incelenmeye değerdir.

Bu çalışmada BM, (UNHCR, İOM vd.) AB (FRONTEX vd.) ve Türkiye'den Göç İdaresi Başkanlığı başta olmak üzere ilgili kurumların ve yetkililerin açıkladığı veriler esas alınmıştır. İncelenen verilerden Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele amacıyla, kaynağında başlayan ve yine kaynağında biten bir mücadele stratejisini benimsediği anlaşılmaktadır. Söz konusu stratejinin, düzensiz göçün kaynağında önlenmesi, etkili sınır güvenlik tedbirleri alınması, ülke içinde düzensiz göçle etkili mücadele yürütülmesi ve yakalanan düzensiz göçmenlerin insan haklarına uygun olarak geri gönderilmelerinin sağlanması şeklinde dört ayağı bulunmaktadır.

Dört ayaklı stratejinin ilk ayağını oluşturan göçü kaynağında önleyebilmek, sebeplerinin yerinde çözümüne katkıda bulunabilmek için diplomatik girişimlerde bulunulmakta, ikili, bölgesel ve uluslararası işbirlikleri geliştirilmeye çalışılmaktadır. Soruna kaynaklık eden ülkelere insani yardım ve kalkınma yardımlarında bulunulmaktadır. Bu kapsamda Türkiye 2018, 2019, 2020 ve 2022 yıllarında ülkelerin insani yardım ve çağrılarını cömertçe karşılayan, gayri safi yurt içi hasılası nispetinde ilk sırada

yer alan bir ülke konumundadır.

Stratejinin ikinci ayağı kapsamında, sınırlarda gerekli fiziki güvenlik sistemlerinin oluşturulması ve teknik kapasitenin geliştirilmesi amacıyla AB'den proje desteği de sağlanmak suretiyle kapsamlı çalışmalar yürütülmekte ve milli bütçeden önemli kaynaklar ayrılmaktadır. Yürütülen faaliyetlerin etkili engelleme sayılarına da yansımakta gerek İran tarafında gerekse Suriye tarafında yoğun bir düzensiz göçmen potansiyelinin stabil kalmasının sağlandığı ifade edilmektedir.

Üçüncü ayağında düzensiz göçle ülke içinde mücadele amacıyla hukuki ve idari yapının güçlendirilmesi, kolluk birimleri arasında koordinasyonun güçlendirilmesi yoluyla yürütülen faaliyetlerde yüksek yakalama oranlarına ulaşılmıştır.

Yakalanan düzensiz göçmenlerin insan haklarına ve teamüllere uygun olarak geri gönderilebilmelerinin sağlanması amacıyla ülkelerle geri kabul anlaşmaları ve mutabakat metinleri imzalanmış, geri gönderme merkezlerinin kapasitesi artırılmış, teknik altyapı güçlendirilmiş, idari gözetime alternatif yükümlülükler geliştirilmek suretiyle fiili imkânsızlıkların önüne geçilmiş, gönüllü geri dönüş mekanizması ihdas edilmek suretiyle teşvik edici enstrümanlardan da yararlanılması yoluna gidilmiş ve böylelikle geri gönderme/geri dönüşte sayısal artışlar sağlanmıştır.

Bu bilgilerden Türkiye'nin düzensiz göçle mücadele bakımından bütünlük ve kapsayıcı bir mücadele stratejisi belirlediği ve uygulamaya koyduğu ve sonuç aldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin düzensiz göçle mücadelesi strateji ve uygulamalarından;

- Kaynak ülkeye odaklanması ve bu kapsamda dünya ölçeğinde mukayese durumunda bile öne çıkacak oranda kaynak ayırması,
- Sınırlarında yasa dışı girişleri engellemeye dönük yoğun fiziki ve teknik kapasite geliştirmesi ve faaliyet yürütmesine rağmen uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerinin gereği olarak korumaya muhtaç olanların başvuru yollarını açık tutması,
- İdari gözetime alternatif yükümlülükler geliştirmek yoluyla teknik kapasite yetersizliğinin önüne geçecek çözüm üretmiş olması,
- Gönüllü geri dönüş mekanizmasının hayata geçirilmesi yoluyla sınır dışına daha insani alternatifler üretmesinin, özgün nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sorunun boyutlarını dikkate alacak şekilde gerekli fiziki ve teknik kapasiteyi geliştirebilmek için kaynak tahsisi için milli bütçesi yanında uluslararası kaynaklardan da yararlanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Yürütülen çalışmaların fiziki gerçekleşme oranları makul süre içerisinde yeterli düzeye ulaşılabilceğine işaret etmektedir.

Öte yandan; Ülke içinde düzensiz göç ile mücadelenin önemli bir ayağını oluşturan ve çekim etkisini kırmak için önem taşıyan kaçak çalışma konusunda istenilen mesafenin alınmadığı anlaşılmaktadır. Ve yine içerde yakalanan düzensiz göçmenler arasında, ülkeye yasal yollardan gelip daha sonra düzensiz göçmen durumuna düşenlerin oranının artmakta olduğu görülmekte olup başta vize rejimi olmak üzere gerekli değerlendirmelerin yapılması suretiyle tedbir alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no competing interests.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kâr amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı (Ethical Statement)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacının Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

KAYNAKÇA / REFERENCES

AA (2023). “Küresel Mülteci Forumu Şimdilik Umut Vadediyor”, AA Haber, (2020, 03 Ocak), <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/kuresel-multeci-forumu-simdilik-umut-vadediyor/1675747> adresinden 19 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

AFAD (2023). “2023 Yılı Performans Programı”, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kurumsal-Raporlar/2023-Program-Butce-Performans-Programi-20221114_kapakli.pdf adresinden 19 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Asayiş (2023). Asayiş Daire Başkanlığı, Gündem, <http://www.asayis.pol.tr/uygulamalar> adresinden 19.Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

ÇSGB (2021). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Haberler, https://www.csgb.gov.tr/ui/gm/haberler/uluslararası_igucunun_kayitli_istihdaminin_tesviki_icin_kurumlararası_calisma_grubu_ilk_toplantisi_gercekleştirildi/, adresinden 19 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

ÇSGB (2022). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İstatistikler, <https://www.csgb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/> adresinden 19.04.2024 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri (2023a). Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’de Düzensiz Göç, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa adresinden 19 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

Dışişleri (2023b) Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’de Düzensiz Göç, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa, adresinden 19 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

Erder S. (2006). Refah Toplumunda Getto. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

EGM (2019). Emniyet Genel Müdürlüğü, Kuruluş, <https://www.egm.gov.tr/gocmenhudut/kurulus>, adresinden 19 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

GİB (2022). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/turkiyede-ulusal-destekli-gonullu-geri-donus-mekanizmasinin-desteklenmesi-projesi-acis-toplantisi-gercekleştirildi> adresinden 29.03.2022 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023a). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden 19 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023b). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/basin-aciklamasi-20052023> adresinden 21 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023c). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr> adresinden 21 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023d). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> adresinden 18 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023e). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/basin-aciklamasi-20052023> adresinden 20 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023f). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 07 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023g). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/uluslararası-koruma-istatistikler> adresinden 17 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

GİB (2024h). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden 11 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023i). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden 12 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023j). Göç İdaresi Başkanlığı, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/Goc-Projeleri/GIGM-Devam-Eden-Projeler.pdf> adresinden 12 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

GİB (2023m). Göç İdaresi Başkanlığı, Gündem, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-gocmen-serbest-birakildigi-iddiasi> adresinden 19 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

Haber7 (2022). Haber7, Güncel, <https://www.haber7.com/guncel/haber/3230699-bakan-soyly-taksiler-il-disina-tasidiklari-yabancilarin-belgelerini-kontrol-edecek> adresinden 19 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998). Türkiye’de İç Göç. Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri Konferansı, 6–8 Haziran 1997, Bolu.

İçişleri (2022). İçişleri Bakanlığı, Gündem, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-suleyman-soyly-1-temmuz-itibariyla-mahallelerde-ikamet-edebilecek-yabanci-orani-yuzde-20ye-dusurulecek> adresinden 19 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

İçişleri (2023a). İçişleri Bakanlığı, 2023 Bütçe Sunumu, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/Butce/2023_Butce_GenelKurul_K.pdf adresinden 20 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

İçişleri (2023b). İçişleri Bakanlığı, Gündem, <https://www.icisleri.gov.tr/turkiyenin-geri-gonderme-merkezleri-kapasitesi-20-bine-cikacak> adresinden 19 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

İneli Çiğner, M. (2020). “Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukukta İdari Gözetime Alternatif Tedbirler”, Public and Private International Law Bulletin, 40 (2).799-829.

IOM (2022). World Migration Report 2022. <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>, adresinden 13 Haziran 2022 tarihinde alınmıştır.

Karpat, K. (2013). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler. Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2015). Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kızılay (2023a). Türk Kızılay, Uluslararası Yardımlar <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar> adresinden 20 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Kızılay (2023b). TÜRK KIZILAY, <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/7159#:~:text=Kerem%20K%C4%B1n%C4%B1k%2C%20%E2%80%9C2022%20y%C4%B1%C4%B1nda%20K%C4%B1z%C4%B1lay,yard%C4%B1mlar%C4%B1m%C4%B1z%20kan%20hizmetleri%20konusundaki%20yard%C4%B1mlar%C4%B1m%C4%B1z> adresinden 20 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

McNeill, W. H. (1984). Human Migration in Historical Perspective. Population and Development Review, 10(1), 1-18.

OCHA (2022a). OCHA, Past Annual Reports, <https://annualreport.unocha.org/> adresinden 19 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

OCHA (2022b). OCHA, Global Humanitarian Assistance Report 2022, https://devinit.org/documents/1193/GHA20+22_Digital_v8_DknWCsU.pdf adresinden 01 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

OCHA (2023). OCHA, Global Humanitarian Overview 2023, <https://reliefweb.int/report/world/global-humanitarian-overview-2023-enaesfr> adresinden 01.05.2023 tarihinde alınmıştır.

Küçükbaşol, Y. Ve Pekdoğan, H. (2019), Türkiye'nin Göç Yönetim Süreci ve Jandarmanın Dönüşümü, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 18 Sayı: 2, 887 - 903, <https://doi.org/10.21547/jss.434611>

SGK (2021). Sahil Güvenlik Komutanlığı, Gündem, <https://sg.gov.tr/sahil-guvenlik-komutanligi-van-golunde-konusladi> adresinden 19.03.2014 tarihinde alınmıştır.

Seçilmiş, R. (2023, May 19). Haber Programı. [Güne Bakış]. TV 100., <https://www.tv100.com/duzensiz-gocle-mucadele-genel-muduru-ramazan-secilmis-tv100un-sorularini-yanitladi-gocle-mucadele-icin-nasil-bir-onlem-aliniyor-haber-671031> adresinden 20.05.2023 tarihinde alınmıştır.

Soylu, S. (2023, Mart 18). Haber Programı [Seçim 2023]. TV 100 Haber. https://www.youtube.com/watch?v=x_NhBjYjPAw adresinden 18.03.2024 tarihinde alınmıştır.

TİKA (2022). Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı, TİKA 2022 Yılı Faaliyet Raporu, <https://tika.gov.tr/publication/2022-yili-performans-programi-2022/> adresinden 19 Nisan 2024 tarihinde alınmıştır.

TRT (2023). TRT, Haber, <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/554-bin-107-suriyeli-ulkesine-gonullu-olarak-dondu-769201.html> adresinden 19 Mart 2024 tarihinde alınmıştır.

UNHCR (2023). UNHCR Türkiye, Genel Bakış <https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2> adresinden 19 Mayıs 2023 tarihinde alınmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) *Resmî Gazete* 28615 (4 Nisan 2013), Kanun No. 6458. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden 10 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır